

HEILSA

D-vitaminur móti tunglyndi

Nýggj kanning styrkir ábendingina um, at samband er millum tunglyndi og lágt tal av D-vitaminum. Hinvegin hava aðrar kanningar ikki kunnað ávíst nakran samanhang. Úrslit hjá granskarum benda á, at trot av D-vitaminum í veruleikanum er knýtt at tunglyndi, men at tørvur er á enn fleiri kanningum fyri at staðfesta hetta. Nýggju kanningarnar bygdu á eina sonevnda meta-greining sum tók saman um eina røð av áður gjørdum kanningum av hesum viðurskiftum. Kanningin styrkir ábendingina um, at samband er millum tunglyndi og lágt tal av D-vitaminum. Í øllum førum er greitt, at longu nú er góð orsök til at kanna fólk við tunglyndi fyri møguligt trot av D-vitaminum.

Gransking í heilsudáta – Kunnu vit vænta navnloysi?

Hvussu tryggir eru okkara persónsupplýsingar?

Vilmund Jacobsen

Hugburðurin innan heilsu er margfaldur, og alt kann ikki prógvast í stórum kanningum. Tí hevur danska blaðið Helse bjóðað týðandi persónum at gera sínar viðmerkingar til tað, tey rópa »heilsu anno 2015«.

Á heimasíðuni www.helse.hesafferð er tað næstformaðurin í Etiska Ráðnum í Danmark, professarin og yvirlæknin, dr.med., Gorm Ole Greisen, ið starvast á Ríkis-sjúkrahúsinum, ið ger viðmerkingar til spurningin.

Alt verður skrásett

Hann sigur, at okkara dáta verður skrásett, hvørja ferð vit eru á sjúkrahúsi, og hvørja ferð vit eru eftir resept-heilivági. Okkara cpr-nummar ger, at okkara heilsudáta kann koplast til dátu um útbúgving, arbeiði, skattskylduga inntøku og mangt annað.

– Fyri at brúka hesa rúgvu av dátu er best, at nógvir granskarar fáa atgongd til hana. Granskarar skulu kritiskt kunna hyggja at metingunum hjá øðrum fyri, at vit skulu vera trygg við úrslitini. Harafrat kunnu somu dátur endurnýttast til at svara nýggjum spurningum.

Gorm Ole Greisen vísir á, at tá ræður um gransking, letur eitt og hvørt úrslit upp fyri nýggjum spurningum. Men, dáta viðvíkir heilsu og sjúku hjá menniskjum, og er tí privat. Hvørja ferð ein nýggjur granskari fær atgongd, siggja tvey nýggj eygu upplýsingarnar.

– Í gransking er vanligt at brúka dátu, ið er tað, sum rópt verður »pseudo-anonymiseret«. Tað merkir, at navn, adressa og cpr-nummur liggja fyri seg, soleiðis at granskarin, sum arbeiðir við tølunum, ikki nýtist at kenna aftur grannan ella onkran í familjuni. Í onkrum føri er dáta »anonymiserað«, sum merkir, at navn og annað eru heilt burtur. Men, tað skal ikki nógv dáta til fyri at kunna »rokna« seg aftureftir, sum professarin og yvirlæknin tekur til.

Tá ræður um gransking, letur eitt og hvørt úrslit upp fyri nýggjum spurningum

Av kyni, aldri, útbúgving og kanska av ikki so sjaldsømdum sjúkueyðkenni kunnu granskarar í øllum førum kenna seg sjálvar aftur – og kanska eisini onnur, sum viðkomandi frammanundan kenna.

– Tá kunnu tað skjótt vera nógvir aðrir upplýsingar í dátuni, sum granskarin ikki kendi, og sum soleiðis verða avdúkaðir, sigur Gorm Ole Greisen.

Í størri høpi finnast framvegis fleiri dátugrunnar, og við KT-hjálp er møguligt at leita eftir dátusam-anfalli og soleiðis at eyðmerkja nógv fólk í senn.

Vandin fyri at kenna fólk aftur í dátu avhongur av amboðunum, sum granskarin hevur at arbeiða við – og av orsökini til at gera tað.

Vandin er lítill fyri tann tilvildarliga granskaran, men møguleikin er stórur fyri tann KT-professionella, sum er motiveraður fíggjarliga ella politiskt.

Dátumentanin betrast

Etiska Ráðið viðmælir í sínum seinasta útspæli, at dátumentanin skal betrast, soleiðis at allir granskarar vita, at teir arbeiða við »trúnaðargóðsi« – at tað eru greiðar reglur á hesum øki, eins og dátutrygðin leypandi verður betrað.

– Danskt heilsudáta hevur stórt virði, tí »øll eru við«. Um onk-

Dr.med., Gorm Ole Greisen, professari og yvirlæknin og næstformaður í etiska ráðnum í Danmark

ur meldar seg av, er tað ikki tilvildarligt, hvør ger tað, og hetta kann skeikla úrslitini.

Gorm Ole Greisen vísir á, at við støði í granskingar-brotsverkunum hjá nasistunum, førði Nuremberg-ætlanin í 1947 til eina reglu, sum sigur, at eitt frítt og upplýst samtykki eigur at vera fyrirtreytin fyri vísundaligum royndum - ella »eksperimentum« – við menniskjum.

– Í 1964 varð Helsinki-fráboðanin samtykt av heimslæknafelagnum, og orðið »eksperiment« var býtt upp í terapeutiska og ikki-terapeutiska gransking. Í seinni

orðingum verður orðið »medisinsk gransking« (medical research) brúkt.

Kravið um samtykki er soleiðis gjørt breiðari.

Men, er hetta so eisini galdandi fyri heilsudáta?

Hann sigur, at Helsinki-fráboðanin setir fokus á leiklutin hjá læknum og á tær skyldir, sum læknin hevur.

– Men, gransking í heilsu fer eisini fram av øðrum enn læknum. Eru somu etisk atlit galdandi - ella eru lækna-sjúklingaviðurskifti nakað serstakt?

Etiska Ráðið var ikki samt í spurninginum um krøv og samtykki.

Gorm Ole Greisen, professari og yvirlæknin, sigur, at tá ræður um kliniskar kanningar – ella royndir – verður sagt frá muntliga við skrivligum tilfari sum grundarlagi.

– Hetta hendir andlit til andlits og er bindandi. Samtykki til gransking í heilsudáta verður bert møguligt elektroniskt. Eg trúgvi, at fægstu danir vilja brúka tíð upp á at seta seg inn í endamál og vandar. Vandin er fyri grunnskygni, tá vit elektroniskt skulu fyrihalda okkum til slíkar spurningar. Tí, hvussu neyvt lesa vit treytirnar, áðrenn vit klikkja á tabbarnar fyri at fáa okkara nýggju telefon at virka?

Vandin er fyri, at krøv um samtykki kunnu gerast ein koddin hjá teimum myndugleikum, sum skulu tryggja, at granskingarendamál eru týðningarmikil, og at hættirnar eru vandaleysir.

– Eg haldi, at vit sum samfelag skulu brúka tær reglur, ið longu eru, og at vit skulu gera reglurnar enn betri, sigur professarin og yvirlæknin, dr.med., Gorm Ole Greisen.

Kelda: www.helse.dk